

**ЧЕРНІГІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені Т.Г. ШЕВЧЕНКА**

ВІСНИК

**Чернігівського національного
педагогічного університету**

Випуск 96

Серія: ПЕДАГОГІЧНІ НАУКИ

**Чернігів
2012**

СИНЕРГЕТИЧНА МОДЕЛЬ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

У статті здійснено аналіз організаційної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі крізь призму синергетичного підходу.

Ключові слова: соціальний педагог, організаційна діяльність, синергетичний підхід, суб'єкти навчально-виховного процесу, взаємодія, самоорганізація, система.

роботи з дітьми, підлітками, молоддю, який працює в нових соціальних умовах і має змогу використовувати нетрадиційні підходи у розв'язанні різних педагогічних ситуацій, а також створювати і розробляти сучасні технології соціально-педагогічної діяльності. Зокрема, поле діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі багатфункціональне та багатосуб'єктне.

Організація як процес в широкому розумінні пронизує усю діяльність шкільного соціального педагога. Саме організаційна діяльність дає змогу здійснювати інтегрований підхід до соціально-педагогічного супроводу навчально-виховної роботи учнівської молоді в сучасних умовах. В своїй ролі соціальний педагог, здійснюючи педагогічну допомогу, бере участь у створенні виховного середовища навчального закладу, сприяє залученню медичної підтримки, влаштовує вільний час учнів тощо. Роль соціального педагога залежить від того як у цілому буде упорядковано його роботу, яка визначається, передусім, результатом - тими змінами, які виникають внаслідок його діяльності. Особливістю діяльності соціального педагога є те, що він створює, організовує сприятливе середовище, яке здатне перевтілити дитину на активного перетворювача цього середовища і вихователя власної особистості [1, с. 9]. Проте, соціальним педагогам часто бракує організаторської культури, знання методів організаційної роботи та відповідних умінь. Найчастіше це трапляється через відсутність чіткого уявлення про місію соціального педагога у школі та його місце у системі взаємин між суб'єктами соціально-педагогічної діяльності, що й стає нездоланною перешкодою для організації ефективної роботи. Відтак, розробка синергетичної моделі організаційної діяльності фахівця як передумови ефективної реалізації усіх його функцій становить наразі актуальну проблему.

Аналіз останніх досліджень з проблеми. Дослідженню змісту діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі присвятили свої роботи Л. Артющкіна, П. Басов, О. Безпалько, Л. Нікітіна, Р. Овчарова, В. Сорочинська, М. Шакурова та ін. Ними проаналізовано основні аспекти діяльності соціального педагога, проблемні зони організації соціально-педагогічної діяльності, сутність завдань діяльності соціального педагога в закладі освіти. Суттєвим підґрунтям у наукових пошуках щодо визначеної проблеми можуть стати праці А. Капської, І. Звєрєвої, Л. Акішнєк, С. Хапченка, Н. Баснової, Н. Отрошенко, М. Рудь, В. Шульги, Л. Закревської, Л. Різник, присвячені вивченню функцій соціального педагога у загальноосвітньому навчальному закладі. Попри значну кількість досліджень, які з'явилися упродовж останніх років, цілісного підходу до досліджуваної проблеми - організаційної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі, на жаль, немає. Можна вважати, що ця проблема залишається маловивченою й потребує комплексного дослідження.

Це зумовило мету нашої статті - розкрити сутність організаційної діяльності соціального педагога в загальноосвітньому навчальному закладі та показати її ефективність у реалізації соціально-педагогічної діяльності в рамках синергетичного підходу. Реалізація цієї мети передбачає розв'язання наступних завдань:

- визначити сутність синергетичного підходу як моделі функціонування складних систем;
- здійснити аналіз змісту організаційної роботи соціального педагога на основі синергетичного підходу;

Виклад основного матеріалу. Навчально-виховний процес являє собою складну систему, в якій взаємодіють педагоги, учні, батьки, адміністрація закладу, представники громадських та державних організацій. Кожен суб'єкт цієї системи вирішує в її межах власні завдання, повноцінна реалізація яких забезпечує гармонію в рамках системи - ефективний вплив з боку вихователів стає запорукою освіченості і вихованості підопічних. Проте, різний ступінь активності педагогів і не завжди одностайне сприйняття їхніх настанов учнями породжують ситуації, в яких система "дає збої". Пошук "винних" у цьому випадку не дає бажаних результатів. Відтак, необхідно переосмислити сутність впорядкованості системи й внести необхідні корективи до організації роботи системотворчих суб'єктів.

Прикладом ефективного способу аналізу діяльності складних соціальних організмів є синергетика - концепція, обґрунтована у 80-х роках минулого століття Германом Хакеном. Синергетика (від грец. *synergos* - узгоджено діючий, спільний), за Г. Хакеном, - це сукупний колективний ефект взаємодії великої кількості підсистем, що призводить до утворення стійких структур й самоорганізації в складних

системах [3, с. 9]. В основу цієї концепції покладена ідея нелінійності, нерівномірності процесів, що протікають у складних утвореннях. При цьому запорукою стабільності системи, тобто повноцінне її функціонування - виявлення усіх внутрішніх та зовнішніх властивостей - є застосування компенсаторних механізмів, які дозволяють підтримувати систему у стабільному стані. Відтак, послаблення реалізації своїх функцій одним або декількома елементами системи активізує інші суб'єкти, які приводять систему у стан стабільності повноцінного функціонування, враховуючи причини і наслідки змін у роботі системи. Таким чином, складні системи здатні до самоорганізації. Це не означає, що кинута напризволяще структура збудуватиметься й заспокоюватиметься самостійно. Негаразди у розвитку повинні долатись керованим впливом, який прискорює стабілізацію і повернення системи до повноцінного функціонування.

Робота закладів освіти, їхня взаємодія з суспільством складає саме таку складну систему. Кожний її суб'єкт впливає, виходячи з своїх завдань, на зв'язки в системі. Часто-густо цей вплив формалізований у посадових обов'язках педагогічних працівників, які здійснюють виховну діяльність, створює ефект нелінійного впливу, тобто таких різночасних та різноефективних заходів, що не гарантують позитивного результату. З іншого боку, ті, хто сприймає цей вплив, реагують також неоднозначно. Зрозуміло, що досягнення максимального ефекту діяльності системи виховання може бути забезпечено за умов наявності постійно діючого координаційного центру. Роль такого координатора у загальноосвітньому закладі повинен взяти на себе соціальний педагог - особа однаково наближена до адміністрації школи, педагогів, учнів, батьків, психолога та інших установ, організацій, що беруть участь у виховному процесі.

Організаційна діяльність передбачає встановлення і розвиток соціальних зв'язків зі спеціалістами школи, державними закладами, громадськими організаціями, спонсорами тощо. Головною метою організаційної роботи є створення соціальним педагогом ефективної взаємодії усіх учасників спільної діяльності з метою отримання позитивного результату. Можна припустити, що найбільш ефективно реалізація такої взаємодії трактується як модель, яка інтегрує зусилля педагогів, психолога, соціального педагога та інших спеціалістів, які приймають участь в реалізації психолого-педагогічного супроводу учнів загальноосвітнього навчального закладу як механізму соціального кураторства. Саме від ступеня організованості вирішення проблем, ситуацій залежить міра соціально-педагогічного впливу на процеси соціалізації, адаптації школярів.

Організація практичної діяльності соціального педагога - складний процес, що потребує наявності не лише професійних знань і умінь, але і певних умов, які сприятимуть ефективній реалізації його соціально-педагогічної діяльності. До таких умов можна віднести:

- організація системно-орієнтованої діяльності, яка передбачає гармонізацію та узгодженість цілей, дій суб'єктів навчально-виховного процесу;
- забезпечення усвідомленості всіма учасниками навчально-виховного процесу своєї ролі в системі організаційної діяльності;
- інваріантність уведення спільних дій в процес організаційної діяльності.

Організація діяльності, відповідно до синергетичного підходу, ґрунтується на ідеї конструювання стратегії розвитку - сприянні реалізації особистісного потенціалу людини. Зазначений підхід надасть організаційній діяльності координуючого характеру в процесах комунікації та прийняття рішень. Реалізація його є умовою успішного формування соціально-психологічного клімату в учнівському просторі СПИМУ тьюванню діяльності всіх учасників виховного процесу. Синергетичний зміст дозволить соціальним педагогам забезпечити інноваційний підхід в своїй діяльності, оновити іа покращити ЗМІСТ роботи, форми, враховуючи такі фактори як самоорганізація, самоуправління, управління, саморозвиток. Умовами реалізації синергетичного підходу є взаємодія соціального педагога з оточуючим середовищем, зміна стосунків у педагогічній системі "соціальний педагог - суб'єкт навчально-виховного процесу", які можуть розвиватися лише па основі співпраці та взаєморозуміння. Синергетичний підхід дозволяє укріпити змістовно-діяльнісний простір кожного суб'єкта, з ким співпрацює соціальний педагог, задати індивідуальний темп роботи і головне - забезпечити її систематичність. Якщо вкладати в соціально-
 діяльність організаційний зміст то можна побачити певну СУКУПНІСТЬ взаємодіючих її елементів. Організаційний ефект, який отримується в результаті спільної діяльності має велике практичне значення в процесі педагогізації навчально-виховного середовища. Соціальний педагог, діючи самостійно, може не досягнути необхідного ефекту соціально-педагогічного впливу, підтримки дітей, сімей тощо, натомість організація дії усіх суб'єктів (психолога, класного керівника, медичного працівника та ін.) зробить виховну діяльність більш ефективною, а систему, в якій здійснюється навчання і виховання, більш збалансованою. Правильна координація та інтеграція спільної діяльності складає необхідну і достатню умову появи організаційного ефекту. Організаційний ефект залежить як від ступеня організації окремих служб, діяльності окремих суб'єктів, так і від ступеня організації зв'язків між ними, які має впорядкувати соціальний педагог.

Практика показує наявність різних форм організації діяльності. В першому випадку, коли соціальний педагог працює з декількома суб'єктами соціально-педагогічної діяльності, використовуючи їх лише в якості своїх помічників. В другому випадку, коли відповідні служби існують, начебто самодостатні, проте їхні дії не узгоджені - відсутній керуючий центр - соціальний педагог. Однак, оптимальною формою організації діяльності виявляється лише та, у якій керуючим центром є соціальний

педагог. Вона забезпечує узгодженість дій та швидкість прийняття рішень. Форма організаційної діяльності соціального педагога має бути стійка, системна та цілісна. Соціальний педагог організовує роботу класного керівника, психолога, сім'ї, громадськості таким чином, щоб їхні функції не дублювалися, не повторювалися, ОСКІЛЬКИ на практиці деякі з них дуже наближені або ж перекриваються при вирішенні спільних завдань. Тоді формується так звана зона функціональної інтерференції - діяльність, яка входить у сферу обов'язків як соціального педагога, так і психолога, класного керівника, заступника Директора з виховної роботи та ін. У такому разі результатом діяльності і буде сукупний внесок кожного з учасників інтерференційної зони у відповідних сферах професійного інтересу, де головна - організаційна - належатиме соціальному педагогу. Правильно організована соціально-педагогічна діяльність визначається тим, що окремі її етапи слідує в певній послідовності.

Одним із важливих напрямків роботи соціального педагога, до якого можна застосувати синергетичний підхід, є робота з сім'єю. Це означає оперування в роботі з сім'єю такими основними характеристиками діяльності:

предметних галузях);

2. Глобальність (увага до всіх типів сімей);

а. Рі ПІГГШТІТТК (пн Д Р І V Н Я У К <льч стпзмлтпга пілпнпн і СІм'їУ

4. Нелінійність (вивчення функціонування і розвитку сімей в різних умовах і ситуаціях при довільній зміні керівних параметрів);

5. ЦІЛІСНІСТЬ (зосередженість на збереженні ЦІЛІСНОСТІ СІМ'ї як її сутності, ознаки відокремленості і Від ПНШІХ людей);

о. І ЫНОВІІ Ц І І Н І С І Ь Ч С І в о р е і і і і і Н О І і і і і і І П І О І Є З, і е о р і і, р о з р о о к а П І Д Х О Д І В, І Є Х П І О Л О П І В Р О О О П з С І М Є У як складно організованою системою);

7. Опора на досвід, потенціал сім'ї у розв'язанні своїх проблем, розуміння її суб'єктності в будь-якій діяльності щодо себе [2, с. 47].

Синергетичний підхід дозволяє сформулювати такі принципи щодо будь-якої, в тому числі соціально-педагогічної діяльності стосовно сім'ї:

-врахування альтернативності розвитку - для кожної сім'ї існують різні варіанти розв'язання її проблем;

-оптимальності впливу: головне в роботі з сім'єю - не примус, а використання її можливостей, створення на цій основі технологій, орієнтованих на конкретну сім'ю;

можливості прогнозування: сім'я та члени сім'ї мають етапи розвитку, що дозволяє передбачити її критичні етапи в несприятливих умовах та екстремальних ситуаціях, попередити їх;

- суб'єктності сім'ї: сім'ї не можна нав'язувати шляхи розвитку і розв'язання проблем, їх можна пропонувати;

-самодостатності сім'ї: сім'я не може розвиватися навіть в екстремальних умовах за допомогою власних сил і потенціалу, що означає можливість неприйняття нею соціальних послуг [2, с.47].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Синергетичний підхід в організаційній діяльності соціального педагога уможлиблює представлення його роботи як стимулюючої моделі впливу на суб'єкт з метою його саморозкриття, саморозвитку в процесі співпраці з іншими учасниками синергетичної діяльності. За таких умов сутність організаційної діяльності зводиться до того, що соціальний педагог ставить конкретні завдання та мету, оптимізуючи і розподіляючи витрати власних зусиль, зусиль інших фахівців та інституцій, підвищуючи кумулятивний ефект від співпраці, що в свою чергу позитивно впливає на зміни в їх взаєминах. Такий підхід до даного виду діяльності фахівця, на наш погляд, і вирізняється тим, що представляє систему дій педагогів, а також ліквідує їх непослідовність та непостійність, сприяє інваріантності їхніх функцій при вирішенні соціально-педагогічних ситуацій.

Використані джерела

1. Социальный педагог в образовании: Учебно-методическое пособие. - Самара, 2000. - 202 с.
2. Соціально-педагогічна та психологічна робота з дітьми трудових мігрантів: Навч.-метод. посібник / [за редакцією К.Б. Левченко, Трубавіної І.М., Цушка І.І.]. - К.: ФОП "Мальцев", 2008. - 384 с.
3. Хакен Г. Синергетика: [Пер. з англ.]. - М.: Мир, 1980. - 404 с.

Ostryanko T.S.

SYNERGISTIC MODEL OF ORGANIZATIONAL SOCIAL PEDAGOGUE COMPREHENSIVE EDUCATIONAL INSTITUTION

The article deals with organizational activity of secondary school social pedagogue, based on synergetic approach.

Key words: *social pedagogue, organizational activity, synergetic approach, subjects of pedagogical process, cooperation, self-organizing, system.*

Стаття надійшла до редакції 27.10.2011 р.